

Bokmelding

Stein Ugelvik Larsen (red.):

Fyllingsdalen før i tiden. Mørke skyer over dalen – krig og innlemming

John Griegs forlag, Bergen 2017, 638 s.

Svein Lorentzen

Professor emeritus, NTNU

E-post: svein.lorentzen@ntnu.no

Den aktive og ambisiøse redaksjonskomitéen i Fyllingsdalen har planlagt i alt fire bind om dalens historie, under samlebetegnelsen *Fyllingsdalen før i tiden*. Første bind: *Forhistorien, den eldste historien og tiden fremover* ble utgitt i 2015. Den andre boken – utgitt som bind 3 – foreligger nå, med tittelen *Mørke skyer over dalen – krig og innlemming*.

Det kan umiddelbart slås fast at dette er et stort arbeid, i dobbel forstand. Boken er på hele 638 sider og inndelt i ni hovedkapitler, åtte av dem forfattet av redaktøren, Stein Ugelvik Larsen. Arbeidsmengden har også vært usedvanlig stor. Bokens hovedtema er Fyllingsdalen under andre verdenskrig, som opptar ca. 400 av de drøyt 600 sidene. Ett kapittel trekker så de politiske linjene fram til 1960-tallet og «den nye krigen», da Fyllingsdalen etter en motsetningsfylt prosess i 1955 ble en del av Bergen kommune. Avslutningsvis inneholder boken et omfattende kapittel om Fyllingsdalens natur og dyreliv. Det vil i det følgende bli gitt en kort oversikt over hvert av de ni kapitlene, før en sammenfattende vurdering av boken som helhet.

Første kapittel utgjør nær en tredjedel av boken, og har tittelen «Tysk okkupasjon av Fyllingsdalen». Etter en innledning som plasserer Bergen og Fyllingsdalen i den større tyske krigsstrategien, gir Stein Ugelvik Larsen en detaljert oversikt over de ulike tyske militæranleggene i dalen. Her beskrives kommandosentral og luftvern batterier, ubåtforlegning og bunkeranlegg, alt illustrert gjennom en stor mengde originaltegninger og fotografier, supplert med et unikt nytt fotomateriale av dagens levninger fra den tyske befestningen. Den usedvanlig detaljerte dokumentasjonen av militære installasjoner gis et bredere perspektiv ved at forfatteren slipper til en rekke stemmer fra innbyggere i Fyllingsdalen, som på ulikt vis knytter sine sivilhistorier til den militære aktiviteten i dalen. En rød tråd gjennom

kapitlet er forfatterens ønske om gjennom sin dokumentasjon å bidra til offentlig bevaring av de tyske krigsminnene, som ellers lett må vike for urbaniseringen.

Andre kapittel heter «Tunge år med tyskerne tett på livet», og gir gjennom erindringer fra fyllingsdøler en beskrivelse av hverdagslivet i dalen under okkupasjonen. Her fortelles det om hvordan kontakten med tyskerne kunne være dramatisk, men også om små, hverdagslige hendelser som festet seg i minnet. En rekke bilder av ulike rasjoneringskort understreker hvordan det sivile samfunnet organiserte en form for normalitet, selv i en høyst unormal tid. Kapitlet er også rikt illustrert med private bilder fra krigens hverdag. Til slutt beskrives hvordan fyllingsdølene mot slutten av okkupasjonen fikk krigshandlingene stadig tettere inn på seg, gjennom den allierte luftoffensiven mot Bergen og nærområdene.

Tredje kapittel, «Motstandskampen», omhandler som navnet tilsier, sider ved den sivile og militære motstanden. Framstillingen er i all hovedsak knyttet til enkeltpersoner fra Fyllingsdalen, som med livet som innsats deltok i motstandskampen. Gjennom mange personlige vitnesbyrd får leseren innblikk i hvordan den sivile og militære motstanden etter hvert smeltet sammen, og hvordan en rekke fyllingsdøler gjorde en krigsviktig innsats. Betydelig vekt er også lagt på å beskrive hvordan okkupasjonsmakten og norske medhjelpere utsatte fanger for til dels umenneskelig tortur.

Fjerde kapittel er viet sjøfolkenes krigsinnsats. «Sjøfolkene i Fyllingsdalen – i krig hjemme og ute» dokumenterer hvordan lokale sjøfolk i handelsflåte og kystfart på ulike vis bidro i motstandskampen. En helt spesiell plass har dalens internasjonalt kjente krigshelt, Leif Andreas Larsen, bedre kjent som «Shetlands-Larsen». Kapitlet gir gjennom variert kildebruk en levende beskrivelse av Larsens innsats under krigen, og dokumenterer også hvordan denne innsatsen har blitt markert i Fyllingsdalen i etterkrigstiden. I tillegg gis plass til flere detaljerte beskrivelser av lokale sjøfolk i utenriksflåten, og deres farlige oppdrag i konvoier under stadige tyske angrep.

Femte kapittel heter «Russiske krigsfanger i Fyllingsdalen og nabolaget», og er en kort beretning om lokalbefolkningens møte med krigsfangene. I Fyllingsdalen var de relativt få russiske fangene satt til å arbeide på Bjørgeveien, eller «Burmaveien», som den megetsigende senere ble kalt. Kapitlet forteller om brutal behandling, men også om små lyspunkter hvor fyllingsdøler i skjul kunne bidra med mat til sultende fanger.

Sjette kapittel, «Om å kunne velge rett i en vanskelig tid», omhandler noen av de få fyllingsdøler som på ulikt vis havnet på feil side under krigen. Gjennom beskrivelser av individuelle skjebner kommer kapitlet tett på de enkelte, enten dette gjelder aktiv krigstjeneste for tyskerne eller personlige relasjoner med store konsekvenser. Som en gruppe «som ikke fikk velge», innledes kapitlet kort om arrestasjonen av jødene i bergensregionen, eksemplifisert ved musikeren Istvan Ipolyi og hans dramatiske historie.

Syvende kapittel har tittelen «Fra krig til fred». Med utgangspunkt i freden i mai 1945 skriver Stein Ugelvik Larsen fyldig om det økonomiske oppgjøret og erstatningssakene i Fyllingsdalen, før han beskriver landssvikoppjøret lokalt gjennom et nærbilde av interneringsleiren på Knappen fra 1945 til 1948. Siste del av kapitlet består av enkeltpersoners opplevelser fra barndom i Fyllingsdalen, under og etter krigen. Her kommer forfatteren tett på familier og familiemedlemmer, som forteller om store og små hendelser i lys av krigen og gjenreisningsperioden i årene etter krigen.

Åttende kapittel er kalt «Fra krig til «krig». Slukt av Bergen». Denne noe spesielle sammenlikningen er utgangspunkt for en detaljert behandling av den turbulente politiske perioden da Fyllingsdalen gikk fra å være en landlig del av Fana kommune til å bli en ekspansiv ny bydel i det kommende stor-Bergen. Innledningsvis beskrives Fyllingsdalen som del av Fana kommune, med behov for betydelige investeringer i infrastruktur. Deretter gir forfatteren et innblikk i den politiske striden fram mot innlemmelsen i Bergen i 1955, med vekt på hvordan enkeltpersoner og lokale organisasjoner kjempet mot byutvidelsen. Den politiske tautrekkingen mellom politikerne i Fana og Bergen kommuner gis en sentral plass. Siste del av kapitlet er viet perioden etter 1955, hvor leseren informeres om reguleringsplaner, utbyggingsprosjekter og store endringer i Fyllingsdalens infrastruktur.

Niende kapittel er bokens siste, og har tittelen «Fyllingsdalens natur og dyreliv». Det er på mer enn 120 sider, og utarbeidet av en forfattergruppe på åtte personer. Dag Sletten skriver først om «Løvestakken slik jeg har opplevd den». Her beskriver han geologi og terreng, vassdrag og vegetasjon, stier og stedsnavn. Atle Nesje følger så opp med en mer detaljert og rikt illustrert geologisk oversikt over løvestakkområdet, før Olav Balle gir en bred beskrivelse av planter og vegetasjon i Fyllingsdalen. Han suppleres av Kari Hoffmann, som konsentrerer sin del av kapitlet om alléer og beplantninger knyttet til kulturlandskapet. De ulike dyreartene og fiskeslagene er tema for et underkapittel av Arne Fjellheim, mens Ole Rugledal Sandven skriver om dagens fiskebestand i Sælenelven. Fyllingsdalens rike fuglefauna behandles av Arnold Håland, mens en tidligere utarbeidet lokal klimaoversikt, forfattet av Jon Knudsen, avslutter det omfattende kapitlet.

Etter avslutningskapitlet har boken et stort og nyttig steds- og personnavnregister.

I en helhetlig vurdering av *Fyllingsdalen før i tiden. Mørke skyer over dalen – krig og innlemming* er et hovedpoeng allerede nevnt: Boken er i dobbel forstand et stort verk. At en lokal redaksjonskomité hvor mange ikke lenger er i yrkesaktiv alder, med meget begrensede midler kan arbeide fram en slik bok – det er i seg selv meget imponerende. Særlig gjelder dette innsatsen til redaktøren og hovedforfatteren Stein Ugelvik Larsen, som ikke minst gjennom sin inngående kartlegging og dokumentasjon gir viktige og originale bidrag til den lokale forskningen om andre verdenskrig. Sammen med det tidligere utgitte bindet – og i forventning om to kommende – er det liten tvil om at Fyllingsdalens historie på denne måten blir grundig dokumentert, til glede og nytte for dagens og framtidens fyllingsdøler.

Det er alltid mulig å finne svakheter ved et så omfattende verk. I min vurdering er disse i hovedsak knyttet til disposisjon og struktur. Det er eksempelvis vanskelig å forstå hvorfor en tungt innbundet bok i stort format på 638 sider skal inkludere et 120 siders kapittel om natur og dyreliv, når dette til tross for sin høye faglige kvalitet ikke henger sammen med boken for øvrig. En annen strukturell innvending ligger i omfanget av første kapittel, hvor det nok hadde vært mulig å begrense detaljeringsnivået uten at vesentlig informasjon gikk tapt. Disposisjonsmessig synes det ellers noe søkt å knytte den lokalpolitiske striden om byutvidelsen på 1950-tallet sammen med den tyske okkupasjonen under andre verdenskrig. Etter min vurdering er betegnelsen «Fra krig til «krig»» en sammenlikning som i beste fall halter, og den kan i verste fall oppfattes som noe uærbødig overfor de som utkjempet krigen mot okkupasjonsmakten.

Men disse innvendingene er som sagt knyttet til struktur og disposisjon. Faglig og framstillingsmessig er det nye bindet av Fyllingsdalens historie preget av stor kunnskap og grundighet. En styrke ved verket er at det er lagt vekt på å la fyllingsdølene selv komme til orde gjennom intervjuer og vitnesbyrd. Dette gjør at de ulike kapitlene får en individuell nærhet som gjør dem særlig ekte og interessante. At hele boken er gjennomillustrert i uvanlig omfang og høy kvalitet, bidrar også til å gjøre det omfattende dokumentasjonsstoffet spennende og tilgjengelig.

Dermed er det all grunn til å gratulere: Det nye bokverket bør bli flittig lest og studert av alle med et hjerte for Fyllingsdalen og Bergen for øvrig.